

Кіліченко О.І. Професіограма вчителя, здатного забезпечити наступність дошкільного і початкового навчання в умовах модернізації освіти // Педагогічна освіта: теорія і практика : Збірник наукових праць/ Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол.ред. Лабунець В.М.] . – Вип. 22 (1-2017). – Ч.2. Кам'янець-Подільський, 2017. – С. 182-187

УДК 378.14

Кіліченко Оксана

Kilichenko Oksana

ПРОФЕСІОГРАМА ВЧИТЕЛЯ, ЗДАТНОГО ЗАБЕЗПЕЧИТИ НАСТУПНІСТЬ
ДОШКІЛЬНОГО І ПОЧАТКОВОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ
МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТИ
PROFESSIOGRAM OF THE TEACHER WHO ABLE TO ENSURE THE
CONTINUITY OF PRESCHOOL AND PRIMARY EDUCATION UNDER
CONDITIONS OF THE MODERNIZATION OF EDUCATION

Анотація: Чинником формування гармонійної, творчої, здатної до учіння особистості молодшого школяра - є наступність дошкільної та початкової освіти. Тому необхідно готувати вчителя, здатного забезпечити наступність.

У статті розглянуто поняття і структурні складові «професіограми вчителя початкової школи».

Ключові слова: професіограма вчителя, професійний потенціал педагога, позиція вчителя, кваліфікаційна характеристики, підготовка вчителя, майстерність учителя.

Важливим чинником формування гармонійної, творчої, здатної до учіння особистості молодшого школяра - є наступність дошкільної та початкової освіти. Однак, ці дві ланки освіти є розмежованими сторонами, які розв'язують свої проблеми самостійно. Тому у процес підготовки вчителя початкової школи доцільно включати вивчення проблем дошкільної освіти і визначення вимог до педагога, здатного забезпечити наступність дошкільної та початкової освіти.

Сучасна педагогічна теорія та практика ставить запитання: Яким повинен бути вчитель початкової школи? Які вимоги ставляться до його діяльності? Якими знаннями, уміннями, навичками він повинен володіти? У чому повинен бути компетентний? Чи готовий він бути професіоналом у своїй діяльності?

Більшість із них знаходять відповідь у визначенні поняття «професіограма вчителя».

І. Баранюк зазначає: «До опису професіограми вчителя не варто підходити з якимись математичними, стандартними критеріями. По-перше, педагогічна діяльність ґрунтується на творчих началах. По-друге, вона взаємозалежна від індивідуальних особливостей конкретної особистості вчителя. Крім того, зміст професіограми має корелюватися з вихідним продуктом педагогічної діяльності» [1, с. 23].

Серед сучасних дослідників проблеми «професіограма вчителя» варто назвати Л. Бірюк, О. Дубасенюк, Б. Житник, І. Зязюн, О. Ілліна, Л. Коваль, Н. Кузьміна, І. Підласий, В. Синявський, О. Сластьоніна, Л. Хомич, І. Шапошнікова та інш.

Структуру педагогічної професіограми досліджували Є. Антипова, М. Болдирев, І. Зимняя, Я. Крушельницька, Н. Кузьміна, О. Максим'юк, В. Синявський, В. Сластьоніна, Л. Хомич та інш.

Мета статті – визначити характерні особливості професіограми вчителя, здатного забезпечити наступність дошкільного і початкового навчання в умовах модернізації освіти.

Професіограма – це науково-організаційний документ, який, за словами В. О. Сластьоніна, «уможливлює конкретизувати завдання педагогічних навчальних закладів, організувати на науковій основі інспектування якості підготовки вчителів, більш конкретно визначити перелік дисциплін, котрі мають вивчати, забезпечити раціональну побудову навчальних планів та програм, створення повноцінних підручників і навчальних посібників, що відповідають їм» [13, 26].

Великий внесок у розробку професіограми вчителя зробив Василь Сухомлинський. «Що означає хороший вчитель?» запитує і дає відповідь у праці «Павлиська середня школа» [14].

О. Дубасенюк та О. Ілліна вважають, що професіограма повинна включати в себе свого роду паспорт спеціаліста, його кваліфікаційну характеристику, тобто визначити об'єм і науково обґрунтоване співвідношення громадсько-політичних знань, а також програму педагогічних і методичних умінь і навичок [10, с. 312].

«Професіограма – це ідеальна модель вчителя, яка висвітлює якості особистості, знання, вміння та навички для виконання функції вчителя» вважає В. В.Шовкун [16].

Конкретизацією вимог та визначенням, вимірюванням якостей, можливостей людини, які становлять основу професіоналізму і об'єднуються у професіограму займається наука професіографія.

У сучасних педагогічних дослідженнях, при визначенні структури професіограми вчителя, часто ґрунтуються на підходах, охарактеризованих:

а) В. Сластьоніним, Є. Антиповою, М. Болдиревим, яка включає: якості особистості (суспільної спрямованості; професійно-педагогічної спрямованості); вимоги до психолого-педагогічної підготовки (знання; конструктивні, організаторські та дослідницькі уміння і навички) та педагогічну техніку.

б) Н.В.Кузьміною, яка обґрунтовує необхідність таких основних складових: психологічну, педагогічну, конкретно-предметну, науково-дослідницьку [5].

Теоретичний аналіз даної проблеми та власні дослідження дали змогу визначити таку структуру професіограми вчителя, який здатний забезпечити наступність дошкільної та початкової освіти.

Центром моделі є професійний потенціал педагога, який, на думку І. П. Підласого, є сукупністю «об'єднаних в систему природних та набутих якостей, що визначають здатність педагога виконувати свої обов'язки на

певному рівні»[19, с. 253]. Він включає у себе: незмінну частину потенціалу, що зумовлена вродженими здібностями особистості, частково змінну (прогресивну) частину потенціалу, що зумовлена природними спеціальними здібностями особистості, розвиток яких відбувається у процесі професійної підготовки та практичної діяльності; компонент потенціалу, що добавляється спеціальною підготовкою у ВНЗ (спеціальний) та частину потенціалу, що набута в процесі практичної підготовки.

І. П. Підласий зазначає, що структурними компонентами професійного потенціалу вчителя є: інтелектуальний, мотиваційний, комунікативний, операційний, творчий.

На нашу думку, професійний потенціал педагога визначається: якостям особистості, педагогічною позицією, кваліфікаційною характеристикою вчителя, вимогами до психолого-педагогічної підготовки та майстерністю вчителя.

Серед якостей особистості дослідники, беручи до уваги дослідження В. Сластьоніна, виділяють такі групи:

- якості суспільної спрямованості: науковий світогляд, потреби передової людини; громадянська зрілість і активність, обізнаність із подіями світового і місцевого життя; загальнолюдські моральні риси та якості; прагнення до висот своєї професії; загальна ерудиція, начитаність.

- якості професійно-педагогічної спрямованості: компетентність; захопленість професією; висока професійна працездатність; любов до дітей, гуманне ставлення до них; уміння вести психолого-педагогічні спостереження, вивчати учнів та дитячі колективи; вимогливість до себе й до учнів, наполегливість, цілеспрямованість; справедливість; тактовність; витримка, терплячість, самовладання; педагогічний такт, чуйність, щирість; самокритичність, скромність, самооцінка; винахідливість, твердість і послідовність у словах і діях; педагогічна уява, оптимізм; комунікативність, виразна мова; зібраність, акуратність і зовнішня охайність. педагогічна увага, спостережливість.

Ми вважаємо, що варто виділити якості, що сприяють конкурентноспроможності фахівця, тобто особистості, яка є дослідником, творцем нових знань, проектувальником свого життя.

Як зазначає Ю. І. Завалевський: «Формування вчителя як конкурентноспроможного фахівця – це формування вчителя як особистості, що здатна брати на себе відповідальність, вчасно враховувати ситуацію соціальних змін і є найбільш перспективним соціальним типом педагога. Як учитель-дослідник, він спрямований на науково-обґрунтовану організацію навчально-виховного процесу з прогностичним спрямуванням, має сформовані ціннісно-сміслові ставлення, гнучке професійне мислення, розвинуту професійну самосвідомість, готовність до сприйняття нової інформації, високий рівень самоактуалізації, володіє мистецтвом рефлексії» [3].

Важливу роль у визначенні професіограми вчителя, здатного реалізовувати наступність дошкільної та початкової освіти, відіграє позиція вчителя, яка є системою його інтелектуально-вольових та емоційно-оцінних ставлень до світу. «Вона визначається, з одного боку, тими вимогами, очікуваннями й можливостями, котрі висуває і надає йому суспільство. А з іншого боку, діють внутрішні, особисті джерела активності – потяги, переживання, мотиви й цілі педагога, його ціннісні орієнтації, світогляд, ідеали» [7, с. 32].

Розрізняють соціальну і професійну позицію педагога.

Соціальна позиція – це система поглядів, переконань і цінних орієнтацій, властивих педагогу.

Професійна – це відношення до педагогічної професії, мети і засобів педагогічної діяльності. Педагог може виступати у ролі інформатора, товариша, диктатора, радника і т.п.

Визначенню професіограми учителя сприяє «Кваліфікаційна характеристика», яка включає «конкретний перелік посадових обов'язків працівників з урахуванням особливостей організації праці та управління, права, відповідальності, компетентності. При цьому під компетентністю розуміється якість дій працівника, що забезпечують адекватне та ефективне вирішення

професійно важливих предметних завдань, що мають проблемний характер, а також готовність нести відповідальність за свої дії. До головних складових компетентності педагогічних працівників відносять: професійну, комунікативну, інноваційну, правову» [11].

Основною компетентністю вчителя – є здатність до самовдосконалення.

Кваліфікаційна характеристика кожної посади має три розділи: «Завдання та обов'язки», «Повинен знати» і «Кваліфікаційні вимоги».

Вважаємо, що існує взаємозалежність професіограми вчителя і вимог до психолого-педагогічної підготовки.

Як зазначено в документі «Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи»: «Суттєвих змін зазнає процес і зміст підготовки вчителя. Учителі вивчатимуть особистісно-орієнтований та компетентнісний підходи до управління освітнім процесом, психологію групової динаміки тощо. У зв'язку з цим варто говорити про нову роль учителя – не як єдиного наставника та джерело знань, а як коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини. Збільшиться кількість моделей підготовки вчителя» [6].

Л. Хомич відзначає, що «необхідно переосмислити мету професійної підготовки вчителя. Важливо не тільки вдосконалювати сферу професійних знань, умінь і навичок, а й насамперед цілеспрямовано формувати усі аспекти становлення особистості педагога: його ціннісні естетичні орієнтації, спонукальну (мотиваційну сферу) і виконавську регуляцію (професійні знання, уміння і навички)» [15].

Освітні програми мають відповідати сучасним вимогам часу. Що необхідно знати студентам, щоб знання стали базою для формування професійних умінь та навичок?

Навчальний процес у вищій школі будується відповідно до вимог державних нормативно-правових документів, зокрема Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах, Галузевого

Державного Стандарту (Спеціальність «Початкова освіта») або Стандартів, розроблених вищими навчальними закладами.

Вимоги до організації психолого-педагогічної підготовки фахівців педагогічної освіти можна визначати через знання, уміння та навички, готовність до професійної діяльності.

На нашому факультеті, при розробці освітньої програми, навчальних програм педагогічних та методичних дисциплін, звертаємо увагу на необхідність введення тем, де розглядаються особливості розвитку дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, подаються порівняльні характеристики навчальних програм дитячих дошкільних закладів та початкової школи, визначаються оптимальні форми, методи та прийоми організації навчальних процесів.

Готовність до професійної педагогічної діяльності є: теоретична та практична

Як зазначає В. Сластьонін [7, с. 43], зміст теоретичної готовності часто розглядають, як певна сукупність психолого-педагогічних та спеціальних знань. Однак, формування знань – це не самоціль. Тому розглядають теоретичну готовність, що проявляється в узагальненому умінні педагогічно мислити, що передбачає наявність в учителя умінь: аналітичних, діагностичні, прогностичних, проєктивних та рефлексивних.

Аналіз-психолого педагогічних досліджень та власні спостереження дають змогу визначити визначити такі часткові уміння у названих вище професійних умінь:

Аналітичні уміння включають уміння виокремлювати професійні педагогічні ситуації з навчально-виховного процесу, їх аналізувати та осмислювати; розчленовувати педагогічні явища на складові елементи (тобто, умови, причини, мотиви, стимули, засоби, форми проявів і т.п.); осмислювати кожен частину в зв'язку із цілим і у взаємодії з основним; знаходити в теорії навчання та виховання ідеї, висновки, закономірності, що адекватні логіці

проблеми, що розглядається; визначати основні педагогічні задачі та способи їх рішення.

Діагностичні уміння, які необхідні учителю початкової школи, поділяємо на такі групи: уміння, що допомагають діагностувати умови та чинники організації навчального середовища, особливості реалізації навчально-виховного процесу (зокрема, вибір мети, форм, методів, прийомів, засобів навчання та виховання), рівень розвитку, освіченості, вихованості учнів молодшого шкільного віку й особистісно-рефлексивні уміння та вміння розробляти діагностичний інструментарій і чітко описувати техніку його використання у педагогічному процесі [4].

Прогностичні уміння, що сприяють педагогічному прогнозуванню і здійснюється на науковій основі. Вчителю необхідно уміти прогнозувати хід протікання навчально-виховного процесу, який складається з системи педагогічних ситуацій, уміти прогнозувати розвиток дитячого колективу та розвиток особистостей у ньому.

Важливою групою умінь є проектні уміння, основними серед яких є уміння планувати зміст і хід педагогічного процесу. Як відомо, до основних об'єктів педагогічного проектування належать плани. Учитель повинен вміти не тільки складати плани, але й уміти передбачити напрями їх змін.

Як відомо, педагогічний процес складається із системи педагогічних ситуацій, тому необхідно уміти проектувати хід їх протікання. Приміром, урок складається із етапів. Кожний етап – це ситуація, яка має свої розв'язки.

Особливу групу складають рефлексивні уміння, що сприяють самоконтролю та самооцінці професійної діяльності вчителя.

Зміст практичної підготовки виражається у зовнішніх уміннях, тобто діях, які можна спостерігати.

Виділяють такі групи умінь: організаційні та комунікативні.

Організаційні (деякі автори називають їх практичними, праксичними) уміння – це:

а) уміння, які спрямовані на організацію трудової діяльності колективу вихованців і самих вихованців (уміння зацікавити дітей майбутньою діяльністю, смыслом роботи, чіткістю її організації; уміння організовувати дітей, уміння організовувати спільну роботу; уміння впливати і керувати дітьми, їх стосунками у колективі, уміння планувати роботу і правильно розставляти сили);

б) уміння спрямовані на організацію процесу спілкування, уміння входити в існуючі ситуації, уміння планувати хід групового спілкування у зв'язку з тою чи іншою метою, уміння володіти ситуаціями спілкування;

в) уміння, дія яких спрямована на самоорганізацію педагога (уміння володіти собою, свідомо управляти своєю поведінкою у різних ситуаціях, уміння використовувати засоби спілкування, уміння вислуховувати вихованців).

Виділяють такі часткові організаційні уміння: мобілізаційні, інформаційні, розвиваючі, орієнтаційні.

Мобілізаційні уміння сприяють професійній та особистісній самомобілізації та мобілізації учнів до процесу учіння (Основними є привернення уваги учнів, розвиток в них інтересу до навчання і т.п)

Інформаційні уміння включають уміння, як подавати інформацію, так і добувати її, інтерпретувати та адаптувати до завдань навчання та виховання.

Розвиваючі уміння допомагають визначенню зони «найближчого розвитку» учнів, класу, створенню проблемних ситуацій та інших умов для їх розвитку.

Орієнтаційні уміння допомагають педагогу: а) орієнтуватися у ситуаціях спілкування; б) орієнтуватися у внутрішньому стані дітей; в) орієнтуватися у стосунках, які виникають між дітьми; г) орієнтуватися у часі, необхідному для спілкування з дітьми.

Окрему групу умінь становлять комунікативні уміння, які включають у себе пізнавальні (гностичні) уміння, уміння вербального і невербального спілкування.

Важливою складовою професіограми вчителя є його майстерність, яка включає «комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня на рефлексивній основі.» Основними властивостями є: гуманістична спрямованість, професійна компетентність, здібності до педагогічної професійної діяльності, професійна культура, такт учителя та педагогічна техніка [8, с. 26-29].

Висновки. Таким чином, професіограма моделює передбачуваний результат, який існує в ідеалі та визначає систему вимог до фахівця, що дає можливість передбачити конкретні шляхи, засоби, операції, критерії професійної підготовки студентів і також удосконалювати програму формування особистості майбутнього фахівця.

Список використаних джерел

1. Баранюк Ірина. Зміст і структура поняття «професіограма вчителя» / Ірина Баранюк. - Наукові записки КДПУ.. Серія: Педагогічні науки. - 2009. - Випуск 83. - С. 23. – С. 23-30.
2. Бондар В. І. Фахово-орієнтована спрямованість моніторингу як функції управління якістю підготовки вчителя педагогічних наук / В.І. Бондар, І. М. Шапошнікова. – Гірська школа Українських Карпат : наук.-метод. журн..- Івано-Франківськ. - 2013. - № 8-9. – С. 19-25.
3. Завалевський Ю.І. Формування вчителя як конкурентоспроможного фахівця [Електронний ресурс] / Ю.І. Завалевський - – Код доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/17262/1/14.pdf>
4. Кіліченко О.І. Розвиток діагностичних умінь учителів початкової школи у процесі розв'язування навчально-професійних ситуацій / О.І.Кіліченко // Обрії № 1(42), 2016. – 48-52 с.
5. Кузьміна Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. - М.: Высшая школа,1990. – 119 с.

6. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/>
7. Педагогика: Учебное пособие / В.А. Слостенин, И.Ф. Исаев, А.И. Мищенко, Е.Н. Шиянов. – М.: Школа-Пресс, 1997. – 512 с.
8. Педагогічна майстерність: [підручник] / І.А. Зязюн, Л.В.Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін., За ред.І.А.Зязюна. – 3-тє вид.,доп. і переробл. – К.: СПД Богданова А.М., 2008. – 376 с.
9. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс: [учебник для студ.пед.вузов]: в 2 кн. / И.П. Подласый. – М. : Гуманит.изд.центр ВЛАДОС, 1999. – Кн. 1: Общие основы. Процесс обучения. – 576 с.
10. Практикум з педагогіки: [навч. посібник] / За заг. ред. О.А. Дубасенюк та А.В. Іванченка. – К.: ІСДО, 1996. – 432с.
11. Про затвердження кваліфікаційних характеристик професій (посад) педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/legislation/other/37302/>
12. Професіограма як узагальнена еталонна модель успішного спеціаліста //Автор-укладач: Житник Б.О.- Харків, 2013. – 24 с.
13. Слостенин В.А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки / В.А. Слостенин. – М.: Просвещение, 1976. – 160 с.
14. Сухомлинський В.О. Павлівська середня школа // Сухомлинський В.О. Вибр. твори: У 5-ти т. – Т. 4. – К., 1977. – 640 с.
15. Хомич Л. О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів: монографія / Л. О. Хомич. – К.: Магістр-S, 1998. – 200 с.
16. Шовкун В.В. Професіограма сучасного вчителя інформатики [Електронний ресурс] / В.В. Шовкун. – Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua/konfer43/132.pdf>

Continuity of preschool and primary education is an important factor in the formation of a harmonious, creative, capable of learning individual of primary school

child. However, these two levels of education are the delimited parties that solve their problems independently. Therefore it is necessary to prepare teachers who can provide such continuity.

To predict specific ways, means, operations, criteria for the training of students and improve the programs of formation the personality of the future specialist profессиogram is determined. It models the predictable result that exists like the ideal and determines the system requirements to a specialist.

Profессиogram's structural components are: teacher's professional potential, personal qualities, the position of the teacher, qualification characteristics, psycho-pedagogical training and skill of the teacher.

The central part of it is a professional capacity which, according to definition made by I. Pidlasyj, is a combination of natural and acquired qualities that determines a teacher's ability to perform his duties at a certain level.

Professional potential of the teacher determines by his personal qualities, pedagogical position, qualifying characteristic of the teacher, requirements for psycho-pedagogical training and teacher's skills.

Among the personal qualities we distinguish the following groups: the qualities of social orientation, the qualities of the vocational and educational orientation, the qualities that contribute to the competitiveness of the specialist.

The teacher's position is the system of his intellectual-volitional and emotional-evaluative attitudes to the world. We make a distinction between the social and professional position of the teacher.

To determine the teacher's profессиogram helps "The Qualification characteristics".

Requirements for the organization of psycho-pedagogical training of the specialists of pedagogical education can be determined through knowledge, abilities and skills, readiness for professional activities.

An important part of the teacher's profессиogram is his skills. The main features are: humanistic orientation, professional competence, capacity for

professional teaching activities, professional culture, tact of the teacher and his pedagogical technologies.

Keywords: teacher's profессиogram, professional potential of the teacher, teacher's position, job description, teacher's training, teacher's skills